

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 11/1 2022 s. 247-257, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

FİNLANDİYA TATAR AYDINI HASAN HAMİDULLA (1900-1988): HAYATI VE ESERLERİ

Uluhan ÖZALAN*

Geliş Tarihi: Ekim, 2021

Kabul Tarihi: Şubat, 2022

Öz

19. yüzyılın sonlarına doğru Rusya'nın Nijniy Novgorod vilayetinden Finlandiya'ya ticaret yapmak için geçici olarak gelen Tatar tüccarlar daha sonra buraya yerleşmişlerdir. Bugün sayıları altı yüz civarında olan Finlandiya Tatar topluluğu o dönemde Finlandiya'ya yerleşen bu tüccarlara dayanmaktadır. Yüz yıldan daha uzun bir süredir burada yaşayan Tatarlar dillerini ve kültürlerini koruyabilmek için birçok faaliyet yapmışlardır. Bunlardan en önemlisi çeşitli Tatar aydınlarının burada yaptıkları yayınlardır. Bu aydınlar Finlandiya'da dinî ve millî konuları ele alan çok sayıda kitap, kitapçık ve dergi yayımlayarak kültürlerinin yaşaması için mücadele etmişlerdir. Söz konusu aydınlardan en önemlisi Hasan Hamidulla'dır. Bu yazıda Hasan Hamidulla'nın hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Hamidulla'nın yayımladığı farklı türlerdeki eserlerin bir listesi ve bazı eserlerinden örnek sayfalar sunulmuştur. Böylece araştırmacıların dikkatinin Hasan Hamidulla ve onun eserlerine çekilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Finlandiya Tatarları, Hasan Hamidulla, Tatar Edebiyatı.

AN INTELLECTUAL OF THE FINLAND TATAR COMMUNITY "HASAN HAMIDULLA" (1900-1988): HIS BIOGRAPHY AND WORKS

Abstract

Towards the end of the 19th century, the Tatar merchants from the Nijniy Novgorod province of Russia visited Finland temporarily for their commercial aims. However, some of them decided to settle down in Finland later on. The Finland Tatar Community today is the descendants of these merchants. Their current population is approximately six hundred. Tatars, who have lived for more than one hundred years in Finland, tried to sustain their language and culture with many important activities. The most important of these is the publication activities of some Tatar intellectuals in Finland. These intellectuals published many books, booklets, and journals on religious and national issues in order to preserve their culture. Hasan Hamidulla is the most important of these intellectuals. The biography of Hasan Hamidulla is given in the present paper. Besides, the list of his works from different genres is presented with some sample pages from the works. The aim of the paper is to attract the attention of the researchers to Hasan Hamidulla and his works.

Keywords: Finland Tatars, Hasan Hamidulla, Tatar Literature.

* Dr. Öğr. Üyesi; Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozalanu@ibu.edu.tr

Giriş

Bugünkü Finlandiya Tatar topluluğu Rusya'nın Nijniy Novgorod vilâyetinin Sergaç bölgesindeki Tatar köylerinden Finlandiya'ya ticaret amacıyla gelen ancak daha sonra buradaki ticarî imkânların elverişi olması sebebiyle aileleriyle birlikte Finlandiya'ya yerleşen Tatar tüccarlarına dayanmaktadır. Finlandiya'da başta Tampere, Kotka, Turku, Helsinki şehirlerine yerleşmiş ve buralarda ticaretle uğraşmışlardır. İlk zamanlarda köyden köye gezerek kumaş, ip, kürk, sabun vs. satarak geçimlerini sağlayan bu tüccarlardan bir kısmı daha sonra başarılı girişimciler hâline gelmişlerdir. Finlandiya Tatar topluluğunun sayısı 1932'de 700, 1970'te 832, 1978'de 938 kişi olarak tespit edilmiştir. Bugün ise toplam sayıları 600 civarındadır (Halén-Martikainen, 2015, s. 90-97)¹. Fin toplumu ve devletiyle her zaman iyi ilişkiler içinde olan Tatar topluluğu kültürlerini korumayı başarmakla birlikte sonradan geldikleri bu ortama başarılı bir şekilde uyum sağlayan bir azınlıktır (İsmayil, 2017, s. 160). Ancak, son dönemlerde annelerin de iş hayatına katılmaları sonucunda çocuklarıyla bütün gün vakit geçirememeleri, topluluk dışından bireylerle yapılan evlilikler, gençlerin eğitim ve iş imkânları sebebiyle daha çok sosyal hayatın içine karışmaları gibi sosyoekonomik etkenlere bağlı olarak Finlandiya Tatar topluluğu üzerinde Fin kültürünün etkisinin hissedilir derecede arttığını söylemek mümkündür.

Bölgedeki siyasi gelişmeler sebebiyle 1917'den 1960'lara kadar geride bıraktıkları akrabalarıyla bağları kesilen Tatarların kültürlerini korumak için yaptıkları faaliyetlerden belki de en önemlisi din, dil, halk edebiyatı ile ilgili yaptıkları yayınlardır. Bu dönemde Rusya'daki yakınlarıyla temas kuramayan Tatarlar daha çok Türkiye ile ilişki geliştirmişler, Türkiye'den gelen öğretmen ve imamlar Tatarların Finlandiya'da kültürlerini korumaları ve geliştirmelerine yardımcı olmuştur (Belyaev, 2017, s. 221). Finlandiya Tatarlarının özellikle ilk kuşaklarda kültürlerini başarılı bir şekilde koruyabilmelerinin en önemli sebeplerinden biri burada yaptıkları yayınlardır. Nispeten küçük bir azınlık olmalarına rağmen burada yaptıkları çeşitli türlerden çok sayıda yayın dikkat çekicidir (Halén, 1980). Dinî konular, dil ile ilgili kitaplar, halk şarkıları, atasözleri, yemek kitapları vs. gibi alanlarda verimli bir şekilde yürütülen yayın faaliyeti bugün de etkin bir şekilde devam etmektedir.

Finlandiya Tatarlarının kültürlerini koruyabilmelerine yaptığı çok sayıda farklı türden yayınlara büyük katkı sağlayan Tatar aydınlarından biri Hasan Hamidulla'dır. Kendi yazdığı eserlerin yanında özellikle birçok dinî eseri basan ve dağıtan Hamidulla, hayatını otobiyografik eseri olan *Nik Alay? Yazuvçınıñ üz Tärçüme-i Halëndän* isimli kitabında anlatmıştır. Arap harfleriyle yazdığı bu kitap yakın zamanda Finlandiya Tatar Topluluğunun bir üyesi olan Kadriye Bedretdin tarafından Latin harflerine aktarılmış ve Finceye tercüme edilmiştir (Bedretdin, 2021).

Hasan Hamidulla'nın Hayatı

Finlandiya'nın Rusya'ya bağlı olduğu dönemlerde, özellikle 1860'lardan itibaren Volga bölgesinden Tatar tüccarlar Finlandiya'ya gelmeye başlamıştı. Ancak bu dönemde gelen tüccarlar daha çok yazın köylerinde tarlalarını ekip biçen, yılın sonraki zamanlarında ise Petersburg'a ve buradan da Finlandiya'ya geçen, satışı bitirdikten sonra köylerine dönen gezici tüccarlardı (Halén-Martikainen, 2015, s. 90). Hasan Hamidulla'nın dedesi Muhammed

¹ Makalenin konusu doğrudan Tatarların Finlandiya'ya gelişleri ve buradaki tecrübeleri olmadığı için konunun ayrıntılarına değinilmeyecektir. Tatarların Finlandiya'ya gelişleri, bu süreçte yaşadıkları, Finlandiya'daki sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerine dair daha ayrıntılı bilgi için Leitzinger 1996, Leitzinger 2006, Küçük 2012, Belyaev 2017'ye bakılabilir.

Abdirahim de bu tüccarlardan biriydi. Ancak zamanla ticaret için gelen tüccarların bir kısmı Vyborg, Terijoki, Oulu, Kemi vs. şehirlere aileleriyle birlikte yerleşmeye başladılar. İlk başta küçük çapta ticaretle uğraşan bu Tatarlardan bazıları daha sonra önemli girişimciler hâline gelmişlerdir. Hasan Hamidulla 15 yaşındayken babasıyla birlikte o zaman Finlandiya'ya bağlı olan Terijoki'ye yerleşmiş ve burada bir iş kurmuşlardır (Bedretdin, 2010). Hasan Hamidulla, oğlunda bulunan bir hatıratında Finlandiya'ya gelişini şöyle anlatır;

Babam Hamdulla Petersburg'da tüccar olarak yaşarken, 1868 yılında Finlandiya'ya gider ve buradaki Viipuri şehrine yerleşir. Orada yaşadığı zamanlarda Fin halkının içtenliğini, kültürünü ve burada yaşamak için uygun yerlerin çok olduğunu görür. Çalışkan bir insana zengin olmak için yeterli bir yer olduğunu düşünür. Ondan sonra Sergaç bölgesinin Aktuk köyünde yaşayan oğulları Hayretdin, Hisamettin ve Nizamettin'e (bu benim babamdır) mektup yazar. Yazın bitmesiyle buraya gelin, iş de aş da vardır der. Günlerden bir gün Hamdulla'nın üç oğlu ansızın ortaya çıkınca köy halkı şaşırıp kalır. Sonradan sır ortaya çıkınca dedikodu yayılır. Güya Hamdulla Finlandiya'da mal-mülk bulmuş, oğullarını da buraya çağırılmış. Gerçekten de dedemin üç oğlu burayı yaşamak için özgür, kendileri için uygun bulurlar. Üçü de seyyar satıcı olarak çalışmaya başlar. Aktuk'a geri dönerler. Evlenmeyenler evlenir. Zamanla ailelerini de aldırırlar, para kazanınca dükkân açarlar. Ben babamın çağırısı üzerine Finlandiya'ya 1915 yılında geldim. O zamandan beri burada yaşıyorum (Nadirov, 2005, s. 23).

Daha sonra Kemi ve Oulu'ya gidip buralarda bisikletle köy köy dolaşarak halka radyo satmışlardır. Hasan Hamidulla yaklaşık on yıl Finlandiya'nın çeşitli şehirlerinde ticari faaliyetler yaptıktan sonra 1926 yılında Türkiye'ye gelmiştir. Bir yıl Türkiye'de yaşayan Hasan Hamidulla uçaklara telsiz sistemi kurmak suretiyle Türk ordusuna hizmet etmiştir. Ayrıca Ankara ve Eskişehir'de dükkânlar açmıştır. 1927 yılında tekrar Finlandiya'ya gelen Hasan Hamidulla 1950 yılına kadar Kemi'de bir elektrik ve radyo dükkânı işleterek hayatını sürdürmüştür. Sonrasında ise Helsinki'ye yerleşmiş ve burada açtığı dükkânda 1980 yılına kadar elektronik eşya ve radyo satmıştır. İki defa hacca gitmiştir. Hasan Hamidulla kendini elektrik işleri ve radyo alanlarında yetiştirmiş bir girişimcidir. Bu konularla ilgili çok fazla okuyarak teorik bilgi edinmiş, bu bilgilerini savaş yıllarında Alman ve Fin ordularında akü, gemi motoru, radyo, telsiz, dinamo işleriyle ilgili hizmetlerinde kullanmıştır. İş gereği çok seyahat eden Hasan Hamidulla Fince, İsveççe ve Rusça bilmekteydi. Arapçayı da köyünde aldığı eğitim sırasında öğrenmişti (Bedretdin, 2021, s. XIII). Hasan Hamidulla daha çok ticaret işleriyle uğraşsa da asıl tutkusu yayımcılıktı. Dolayısıyla “sadece ticaret dünyasını değil, kitap dünyasını da her yönüyle bilen bir kişiydi” (Nadirov, 2006, s. 29). Daha Kemi'de olduğu yıllarda radyo dükkânının alt katında kendisine ait olan bir baskı makinasıyla kitap ve dergi basmaya başlamıştı. 1925'te *Marifet* isimli dergiyi on iki sayı çıkarmış ancak içeriğini anlamayan Fin yetkilileri derginin basımına izin vermemiştir. Cuma günleri yüz adet olarak çıkan dergiden yirmi beş adet Helsinki'de bulunan imam Veli Ahmet Hakim Bey'e, on beş adet Tampere şehrinde bulunan Rüstem Zinetullah Wafin'e, on beş adet Turku'da yaşayan Rüstem Baibulat'a gönderilmekteydi. Ayrıca on beş adet Saint Petersburg'a, iki adet Kırım'a gönderilmekteydi. Dergi Helsinki Üniversitesinde çalışan ünlü Türkolog Martti Räsänen'e de ulaştırılmaktaydı (Halén, 1980, s. 7). Eşi Gülsüm Hanımla birlikte Kemi'de 1943 yılında, dedesinin Finlandiya'ya gelişinin 75. yılı olduğu için iki bin Kuran basmışlar, Fin ve Alman ordusunda esir durumda bulunan Müslüman askerlere dağıtmışlardır. Ayrıca *Yaşa İman Şartı Häm Bělëmlëklär* kitabını basarak altı bin kişiye dağıtmıştır. Hasan Hamidulla kendi yazdığı

birçok kitabı da matbaasında basmış ve dağıtımını yapmıştır. Bu kitaplardan biri geldiği köy olan Yaņapar köyünü anlattığı *Yaņapar Tarihēdir. Nik Alay? Yazuvçınıñ üz Tārcūme-i Halēndān 1-7. Finlandiyā Mōselmanlarınıñ Tarih Materialları* başlıklı hem kendi hayatını hem de Finlandiya Tatarlarının buraya gelişlerini ve buradaki hayatlarını anlattığı kitabını 1962-1977 yılları arasında yayımlamıştır. Hasan Hamidulla bundan başka tiyatro eserleri, şiir antolojileri, atasözü derlemeleri, farklı konularda kitaplar, dergiler vs. yayımlamıştır. Ayrıca Fince olarak Nyirikki dergisinde de yazıları yayımlanmıştır (Bedretdin, 2010).

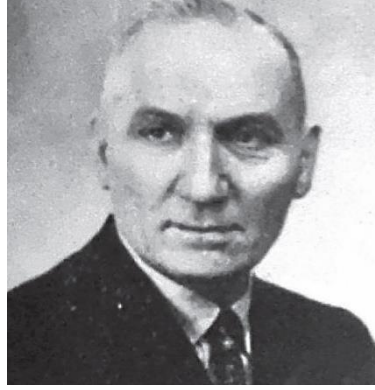

Foto 1: Hasan Hamidulla

Hasan Hamidulla eserlerini yazarken daha çok Mişer Tatarcası kullanmıştır. Ancak, yazılarında Türkiye Türkçesinden alınan bazı kelimeleri görmek de mümkündür. Hasan Hamidulla ilk başlarda kitaplarını Arap harfleriyle basmıştır. Fakat Türkiye ile yakın ilişkileri olan Finlandiya Tatarları (Gökgöz, 2008) Türkiye’deki dil devriminden etkilenmişler ve sonraki yıllarda yayınlarını Latin alfabesi ile yapmaya başlamışlardır. Hasan Hamidulla doğrudan Arap alfabesinden Latin alfabesine geçmemiş, bir dönem yayınlarını bir sayfada Arap harfli metin yan sayfasında ise Latin harfli karşılığını koyarak yapmıştır. Yazdığı eserler ve yaptığı yayınlar Finlandiya’da Tatarcanın ve Tatar kültürünün yaşatılması bakımından büyük bir önem taşıyan Hasan Hamidulla 1988 yılında vefat etmiştir (Bedretdin, 2021, s. XV).

Hasan Hamidulla’nın Eserleri

Hasan Hamidulla’nın farklı türlerde ve konularda yazdığı ve yayımladığı eserler bugün Finlandiya Milli Kütüphanesinde *Tatarica* koleksiyonunun bir parçası olarak araştırmacıların erişimine açıktır. Hasan Hamidulla’nın eserleri şunlardır;

Dergiler; *Marifet* (1923, Kemi), *Şimal Oçkunları* (1952, Helsinki)

Şiirler, Hikâyeler, Halk Edebiyatı Derlemeleri; *Hayrūnnisa* (1943, Kemi), *Milçäçi Bělän Peri Karçığı* (1945, Kemi), *Vatansızlık* (1946, Kemi), *Küñel Şävläsē* (1946, Kemi), *Yöräk Yalkınları* (1948, Kemi), *Pikay* (1948, Kemi), *Moņlı Taylar* (1949, Helsinki), *Sünügä Taba* (1951, Helsinki), *Kulık Därtlärē* (1956, Helsinki), *İlham Yimēşlärē* (1969-70, Helsinki), *Yulduzlara Säyahat* (1950, Helsinki), *Täkdir Karşısında* (1973, Helsinki), *Borunğı Kartlar Süzē* (1951, Helsinki), *Möhacir Bähētē* (1953, Helsinki), *Yaņapar Tarihē* (1954, Helsinki), *Özülgän Ömid* (1960, Helsinki), *Tällär Tarihē*, Yazar: N. Rubakin, Çevirmen: Soltan Rahmankulı, (1960, Helsinki), *Nik Alay? Yazuvçınıñ üz Tārcūme-i Halēndān 1-7. Finlandiyā Mōselmanlarınıñ Tarih Materialları* (1962-77, Helsinki), *Hac Hatirälärē 1-2* (1968-71, Helsinki), *Tormuş Moņları* (1971, Helsinki), *Karak* (1974, Helsinki), *Vaziyet Eçëndä* (1973, Helsinki), *Tatar Halık Cırları Häm Moņları* (1975, Helsinki), *Aldım Birdēm* (1976, Helsinki)

Dinî Yayınlar; *Kâlam-ı Şârif (Kur'an-ı Kârim)* (1943, Kemi), *Kâlam-ı Şârif* (1969, Helsinki), *Yaņa İman Şartı Hâm Bêlêmlêklâr* (Kemi, 1944), *İsm-i 'Azam* (1955, Helsinki), *Tâfsir-i No'mani* (1958, Helsinki), *Vak Sürälâr Hâm Doalar* (1964-1973, Helsinki), *Namaz* (1973, Helsinki), *Coma Hotbälârê* (1973, Helsinki), *Vaäzlâr- Hotbälâr* (1974, Helsinki), *Yasin-i Şârif* (1975, Helsinki), *Tävba Doası* (1975?, Helsinki), *Latinçä Dörêst Ukur Öçün Namaz Sürälârê* (1976, Helsinki), *Täbaräk Älmäläk Suräsê* (1978, Helsinki)

Diğer Yayınlar; *İsêm Künlârê Kalendarı* (Kemi, 1948), *Finlandiyä Möselmanlarınıñ Telefon Katalogı* (1971-72-74-77, Helsinki)

Eserlerinden Örnek Sayfalar

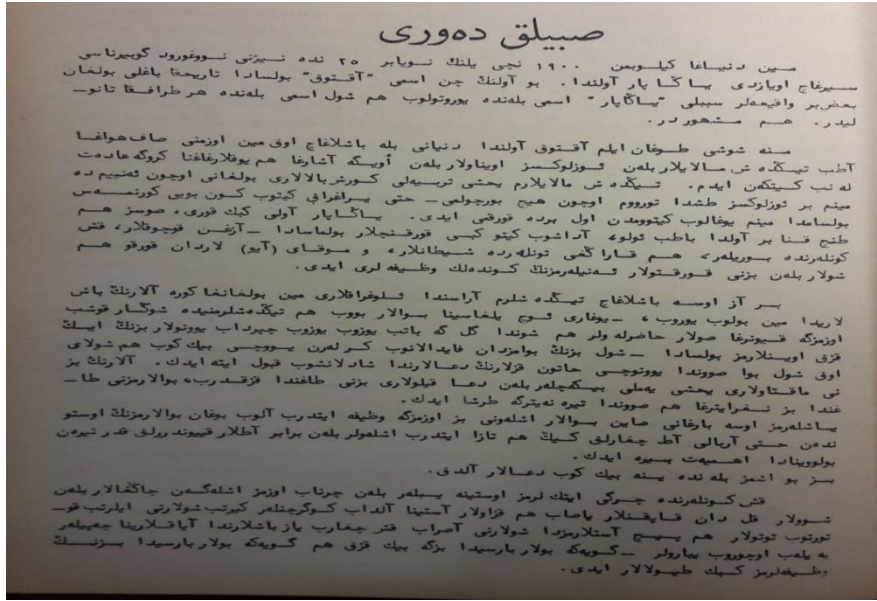

Foto 2: Hasan Hamidulla'nın otobiyografik eseri *Nik Alay? Yazuvçınıñ üz Tärçüme-i Halëndän 1-7*. *Finlandiyä Möselmanlarınıñ Tarih Materialları*'ndan "Sabıylık Dävêrê" başlıklı bölüm

Sabıylık Dävêrê

Min dönyaga kilêpmên 1900'neç yılınıñ Noyabr 25'ndä Nijniy Novgorod gubernäsê Sêrgaç öyazê Yaņapar avılında. Bu avılınıñ çın isêmê "Aktuk" bulsa da tarihka bağı bulgan bazı bër vakıyalar sâbâplê "Yaņapar" isêmê bêlân dâ yörêtelêp hâm şul isêmê bêlân dâ hâr tarafka tanılıdır, hâm mâşhurdır.

Mênâ şuşı tujan ilêm Aktuk avılında dönyanı bêlä başlağaç uk min üzemnê saf havaga atıp tiñdâş malaylar bêlân özlêksêz uynavlar bêlân öygä aşarga hâm yoklarga gına kêrügä adâtlânêp kitgân idêm. Tindâş malaylarım yahşı târbiyälê küreş balaları bulganı öçen âniyem dâ minem bër özlêksêz tışta toruvım öçen hiç borçılmıy - hâtta yıragrak kitêp kön buyı kürenmäs bulsam da minem yugalıp kitüvêmnân ul bêrdä kurkmıy idê. Yaņapar avılı kêbêk korı, susız hâm tınıç gına bër avılda batıp ülüv, adaşıp kitüv kêbi kurkıncılar bulmasa da - azgın koçıklar, kış könlârêndä bürêlâr hâm karañğı tönldrä şaytanlar vâ mokay (ayu) lardan kurkuv hâm şular bêlân bêznê kurkıtuvar ânilêrmêznêñ köndälêk vazıfaları idê.

Bêraz üsâ başlağaç tiñdâşlêrm arasında olıgrakları min bulganga kürä alarnıñ başları da min bulıp yörêp - yuğarı oç yılğasına buvalar buvıp hâm tiñdâşlêrmêñ dâ şunğar kuşıp üzemêzgä koyınırğa sular hâzêrlêvlâr hâm şunda külgä batıp yözêp çıpırdap yuvınuvar bêznêñ

İn kızık uynlarımız bulsa da - şul bēznēj buvamızdan faydalanıp kērlārēn yuvıçı bik küp hām şulay uk şul buva suvında yuvınıçı hatın kızlarınj doaların da şatlanışıp kabul itā idēk. Alarnıj bēznē maktavları, yahşı yāmlē bikāçlār bēlān doa kıluvları bēznē tagın da kıziktırıp, buvalarımıznı tagın da bēz nıgaytırğa hām suvın da tirānāytērgā tırışa idēk.

Yāşlārēmēz üsā barganı sayın buvalar eşlāvnē bēz üzēmēzgā vazıyfa ittērēp alıp bugan buvalarımıznıj östēndān hātta arbalı at çıgarlık kiñ hām taza ittērēp eşlāvlār bēlān beraber atlar koyındırırılık kadār tirān buluvına da āhāmiyāt birā idēk.

Bēz bu eşēmēz bēlān dā yānā bik küp doalar aldık.

Kış könlārēndā çērgē itēklārēmēz östēnā yēplār bēlān çırnap üzēmēz eşlāgān çanğılar bēlān şuvuvlar kıldan kapkınlar yasap hām kızavlar astına aldap gügārçēnlār kērtēp şularnı ilērtēp kotırtıp totuvlar hām pēç astlarımızda şularnı asrap kış çıgarıp yaz başlarında ayaklarına çāpēlār bāylāp oçırıp yibārüvlār - güyāgā bolar barsı da bēzgā bik kızık hām güyāgā bolar barsı da bēznēj vazıyfalarımız kēbēk toyılalar idē.

Çocukluk Devri

25 Kasım 1900'de Nijniy Novgorod vilāyetinin Sergaç ilçesinin Yaņapar köyünde dünyaya geldim. Bu köyün asıl ismi "Aktuk" olsa da tarihî bazı vakalar sebebiyle "Yaņapar" olarak da adlandırılmış ve bu isimle her tarafta tanınmıştır.

İşte bu doğduğum Aktuk köyünde dünyayı bilmeye başlayınca kendimi temiz havaya atıp yaşlılarımla aralıksız oyunlar oynayıp eve sadece yemek yemek ve uyumak için girmek âdetim olmuştu. Yaşlılarım iyi terbiye almış komşu çocukları olduğundan annem de benim aralıksız dışarda durduğum için hiç kaygılanmaz - hatta uzaklara gidip gün boyu görünmemem de benim kaybolmamdan hiç korkmazdı. Yaņapar köyü gibi kuru, susuz ve sakin bir köyde boğulup ölmek, yolunu kaybetmek gibi korkulacak şeyler olmasa da - vahşi köpekler, kış günlerinde kurtlar ve karanlık geceler de şeytanlar ve aylardan korkmak ve bunlarla bizi korkutmak annelerimizin gündelik vazifeleriydi.

Biraz büyümeye başlayınca yaşlılarım arasında büyükleri olduğum için onların başları ben olup - yukarı uç ırmağınā giderek burada setlerle su birikintileri oluşturmak ve arkadaşlarımla birlikte içine girmek için sular hazırlamak ve burada suya batıp yüzerek yıkanmak bizim en sevdiğimiz oyun olsa da - bizim yaptığımız bu su birikintilerinden faydalanıp çamaşırlarını yıkayan ve aynı şekilde bu suda yıkanan pek çok kızın dualarını da mutlu olarak kabul ediyorduk. Onların bizi övmeleri, iyi ve güzel gelinlerimiz olması için bize dua etmeleri bizi daha da heveslendiriyordu, setleri daha sağlam ve suyu derin yapmaya çalışıyorduk.

Yaşlarımız büyüdükçe su birikintileri oluşturmayı kendimize vazife edinip bunları at arabalarının bile geçeceği kadar geniş ve sağlam yapmakla beraber atların girebileceği kadar derin olmasına da ehemmiyet veriyorduk.

Biz bu işimizle de yine pek çok dualar aldık.

Kış günlerinde çizmelerimiz üstüne iplerle bağlayıp kendi yaptığımız kayaklar ile kaymak, kıldan tuzaklar yapıp bunu sepetlerin altına gizleyip güvercinleri kısırmak ve bunları feryatlar içinde kudurtmak, fırınların altında besleyerek kışı çıkarıp yaz başlarında ayaklarına

bez parçaları bağlayıp uçurarak salmak - bunların hepsi bizim için pek eğlenceliydi ve sanki bizim vazifelerimiz gibi duyulmuştu.

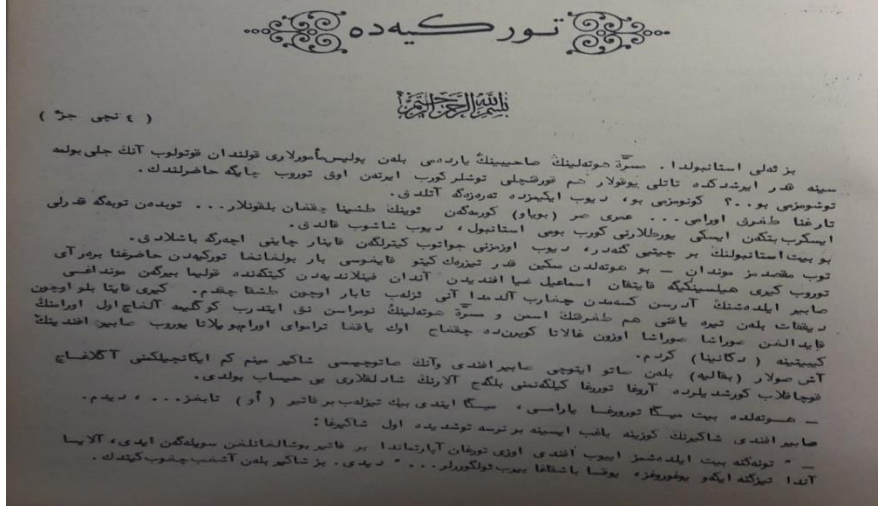

Foto 3: Aynı Eserden “Türkiyâde” başlıklı bölüm

Türkiyâde

Bismillahirrahmanirrahim

Bêz âlê İstanbul'da. Masarra hotêlênêy sahibênêy yârdâmê bêlân polis mamurları kulından kotılıp anıy cılı bülmasênâ kadar irêştêk dâ tatlı yokılar hâm kurkınıçlı tölşlâr kürêp irtân ük torıy çâygâ hâzêrlândêk. Töşemêz mê bu.. ? Könemêz mê bu, diyêp ikemêz dâ târâzâgâ atıldık. Tar gına tıgırık uramı... ömêrê sır (buyav) kürmâgân öynêy tışına çıkkan balkonlar... töptân tûbâgâ kadârlê iskêrêp bêtkân iskê yortlarını kürêp bu mı İstanbul, diyêp şaşıp kaldık. Bu bit İstanbulnıy bêr çitê gênâdêr, diyêp üzemêznê yuvatıp kitêrêlgân kaynar çâyne êçârgâ başladık. Töp maksadımız mondan bu hotêldân mömkin kadâr tizrâk kitüv kaygısı bar bulganga Türkiyâdân hâzêr gênâ bêrâr ay torıy kirê Helsinkigâ kaytka İsmail Ziya Äfândêdân andan Finlandiyâdân kitkândâ kulıma birgân mondagı Sabir ildâşênêy adrêsên kêsâmdân çıgarıp aldım da anı êzläp tabar oçên tışka çıktım. Kirê kayta bêlûv oçên dikkat bêlân tirâ yaknı hâm tıgırıkınıy isêmên vâ Masarra hotêlênêy nomêrasın nık ittêrêp küñêlêmâ algaç ul uramnıy kaydalığın soraşa soraşa ozın Galata Küpêrêndân çıkaç uñ yakka tramvay uram buylata yörêp Sabir Äfândênêy kibêtênâ (dükkanına) kêrdêm.

Aş sular (bakkaliye) bêlân satuv itüçê Sabir Äfândê vâ anıy satuçısı Şakir minêm kêm ikânçêlêgêmnê aņlagaç, koçaklap kürêştêlâr dâ aruga torırğa kilgânêmnê bêlgâç alarnıy şatlıkları bihisap buldı.

- Hotêldâ bit miña torırğa yaramıy, miña indê tizläp bêr fatir (ev) tabıgız... didêm.

Sabir Äfândê Şakirnên küzênâ bağıp isênâ bêr nârsâ töştê dâ ul Şakırğa:

- “Tönâ gênâ bit ildâşêmez Eyyüp Äfândê üzê torgan apartmanda bêr fatir buşalğanlığın söylâgân idê, alaysa anda tiz gênâ ikäv yögêrêgêz, yuksa başkaga birêp ölgêrêrlâr” dide. Bêz Şakir bêlân aşığıp çığıp kittêk.

Türkiye’de

Bismillahirrahmanirrahim

Biz şimdi İstanbul’dayız. Masarra Oteli’nin sahibinin yardımı ile polis memurlarının elinden kurtulup onun ılık odasına eriştik, tatlı uykular ve korkulu düşler görüp erkenden kalkıp çay için hazırlandık. Düşte miyiz? Uyanık mıyız? deyip ikimiz de pencereye atıldık. Daracık bir ara sokak... ömrü boyunca boya görmemiş evin dışına çıkan balkonlar...aşağıdan yukarı kadar yıpranmış eski binaları görünce bu mu İstanbul deyip şaşır kaldık. Bu sadece İstanbul’un bir bölümüdür deyip kendimizi avuttuk ve getirilen sıcak çayı içmeye başladık. Asıl maksadımız buradan, bu otelden mümkün olduğu kadar hızlıca çıkıp gitmek kaygısı olduğu için, yaklaşık bir ay kaldıktan sonra Türkiye’den Helsinki’ye dönen İsmail Ziya Efendi’nin Finlandiya’dan ayrıldığımda elime verdiği buradaki Sabir isimli hemşerisinin adresini cebimden çıkarıp aldım ve arayıp bulmak için dışarı çıktım. Geri dönebilmek için etrafı, sokağın ismini ve Masarra Oteli’nin numarasını dikkatle ve sağlam bir şekilde aklıma kaydedip o sokağın nerede olduğunu sora sora, uzun Galata Köprüsü’nden çıkıp sağ tarafta tramvay yolu boyunca yürüyüp Sabir Efendi’nin dükkânına girdim.

Bakkal dükkânı işleten Sabir Efendi ve onun yardımcısı Şakir benim kim olduğumu anlayınca kucaklayarak selamladılar ve temelli kalmak için geldiğimi öğrenince onların mutlulukları çok fazla oldu.

- Otelde kalmak istemiyorum, bana şimdi çabuk bir ev bulunuz... dedim.

Sabir Efendi Şakir’in gözüne bakıp aklına bir şey geldi ve Şakir’e

- “Daha dün hemşerimiz Eyyüp Efendi kendisinin oturduğu apartmanda bir dairenin boşaldığını söylemişti, öyleyse oraya çabuk ikiniz gidiniz, yoksa vakit kaybetmeden başkasına verirler” dedi. Biz Şakir ile hemen çıktık gittik.

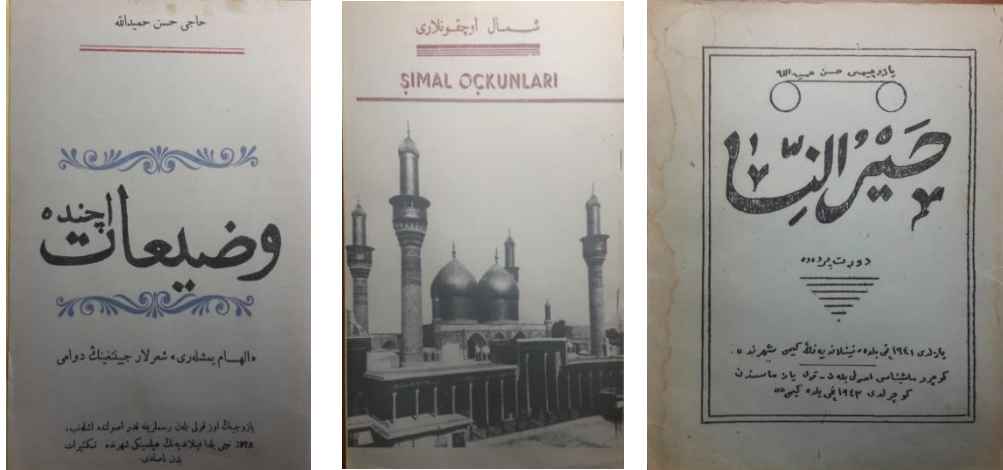

Foto 4: Bazı kitaplarının kapak sayfaları

- 29 -		- 28 -	
476) DOST KÜRMEĞEN BİLEN YÜRÜSEŇ HURMETİN TÜŞER	دوست کورمگن بیلن یوروسه حرمته توشه	459) IŞ ÜZİN ÜZİ KÜRSETE DİLA PUT OKAZIT (Busi Rusqa)	اش اوزن اوزی کورسه ته سانا دا بوسی
477) KIREKLI KIŞIR YAPRAĞI	کیرکل کیشیر یاپراقسی	460) MAŇDA YOMMI	
478) BUŞKA KILGEN KADIRSIZ BULA	بوشتا کیلگن کادیرسیز بولا	461) SALAM AŞADA SIR BIRME SALOM YIŞ, PORTSA NI TIREY (Rusqa)	سالام آشادا سر بیرمه کولگن آتیر کیرکی بولا
479) TIZGININ BIRGENNI TIZGIN BASAR	تیزگن بیرگننی تیزگن باسار	462) KÜLGEN AGIZ KÜRKLİ BULA	کولگن آتیر کیرکی بولا
480) KIZIN ALDİM BOGOLİNA UT SALDİM	کیزن آلدیم بوغولینا اوط	463) BAYNIŇ AGIZI KINIR BULSADA SÜZI TÖZ	باینیڭ آتیر کیرکی بولا
481) TERTE AŞA QİGA	تیرته آشا قیغا	464) CIYİN TAVİKGA BIR ETEÇ	جیمون تاولغا بیر ته چ
482) ALAŞASINDA AYİB BULSA TERTESİNDEDE AYİB BAR	آلاشادا مایب بولسا تیرتسینده ده مایب بار	465) YON TOBALI	یون طوبالی
483) NI ARI NI BIRI	نی آری نی بیرسی	466) TÜBSİZ TOBA	توبسیز طوبسا
484) BITI BİLEN YIR SIBIRE	بیتی بیلن ییر سبیره	467) TIRIŞ TOK BASAR IRINÇEK BUK BASAR	طریق طوق باسار ایرینچک بوق باسار
485) BAŞIŇA TÜŞE BAŞIŇA UYMAK KIYRSIN	باشیڭا توشه باشیڭا ایماق کیرسین	468) AT DA SOLOSİZ YÜRÜMI	آت دا سولوسیز یورومی
486) SIR TİŇLAUÇI SA-IL, SIR SAKLAUÇI TİLEŇCI KAPÇIĞI	سیر تینلاوچی سا-یل، سیر ساکلاوچی تیلنچی کاپچیغی	469) ÜZI NIÇIK SIN ALAY	اوزی نیچک سین آلاي
487) ALDAU YARTI TORMUS	آلد او یارتسی طورموس	470) BAKMA SÜZINE BAK KÜZINE	باکما سوزینه باک کوزینه
488) ARTIŇ KIÇISE MBSKEVOE BAR	آرتیڭ کیچسه مبسکفوه بار	471) YÜRÜRSIN YÜRÜRSİNDE SUKİR MIZAKGA KILIB KIRIRSIN	یورورسین یورورسینده سوکیر میزاکغا کیلیب کیریرسین
489) BAŞI KIRMEĞEN YIRGE ARTI KIRGEN	باشی کیرمگن ییرگه آرتی کیرگن	472) BUK AŞABAŇ ÜZİNE KAŞIK TUT	بوق آشاباڭ اوزینه کاشیک توت
490) BUKDA TIME SASİMA	بوقدا تیمه ساسیما	473) DOST İÇDEN YILAR TİŞDAN KÜLER، DOŞMAN TİŞDAN YILAR İÇDEN	دوست اچدن ییلار تیشدان کولر، دوşمان تیشدان ییلار اچدن کولر
491) MAKFAULI KIZ TOYINDA OS...	ماکفاولی کیز تویندا اوس...	474) UZGAN İŞKE SALAVAT	اوزغان ایشکه سالوات
492) AYU ARTIŇA ŞIRPİ KADALGAN	آیو آرتیڭا شیرپی کادالغان	475) TIRSEGINNI TIŞLER İDIMDE AGZİNA YITKI	تیرسگیننی تیشلر ایدیمده آغزینا ییتکی

Foto 5: Borungı Kartlar Süzë'nden

Foto 6: Marifet Dergisi'nden

Sonuç

Rusya ile sınırların kapanmasından sonra Finlandiya Tatar topluluğunun geride bıraktıkları akrabalarıyla bağları koptu. Bu sebeple yeni yurtları olan Finlandiya'da kültürlerini yaşatmak ve geliştirmek önemli bir zorluk olarak karşılarında çıktı. Bu noktada Türkiye'den gelen öğretmen ve imamlar kültürün korunmasına yardımcı olmuşlardır. Ayrıca buradaki Tatar aydınları çok sayıda kitap, dergi vs. yayımlayarak Tatar dilinin ve kültürünün yaşamasına önemli katkı sağlamışlardır. Bu aydınlardan en üretkeni olan Hasan Hamidulla müellifi olduğu birçok kitap basıp dağıtmış, ayrıca çok sayıda dinî eseri de yine kendi matbaasında basarak dağıtımını yapmıştır. Hasan Hamidulla'nın bu faaliyetleri Finlandiya'da Tatar dili ve kültürünün yaşaması için son derece önemli olmuştur. Bu bakımdan onun hayatı ve eserlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi ve bilim dünyasına sunulması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Bedretdin, K. (2010). Hamidulla, Hasan. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bedretdin, K. (2021). *Hasan Hamidulla Tataarikirjailijan elämä nik alay?*. Helsinki: Suomen Itämainen Seura.
- Belyaev, R. (2017). *Tatarskaya Diaspora Finlyandiy: voprosı integrasiy i sohraneniya identičnosti*. Helsingin yliopisto.
- Gökgöz, S.S. (2008). Finlandiya Türkleri ve Türk hariciyesinin siyaseti. *Bilig, Güz*, 47, 1-20.
- Halén, H. (1980). A bibliographical survey of the publishing activities of the Turkic minority in Finland. *Studia Orientalia* 51/11, 1-26.
- Halén, H., Martikainen, T. (2015). Finland. *Muslim Tatar minorities in the Baltic Sea Region*. Leiden: Brill, 86-104.
- İsmayil, G. (2017). Finlandiya ile Sovyetler Birliđi arasında yaşanan Kış Savaşı'na ve Devam Savaşı'na Tatar Türklerinin katılımı. *Kesin Akademi Dergisi*, 11, 158-172.
- Leitzinger A. (1996). *Mishäärit - Suomen vanha islamilainen yhteisö*. Helsinki: Kirja-Leitzinger.
- Leitzinger, A. (2006.) *Suomen Tataarit. Vuosina 1868–1944 Muodostuneen Musloimiyhteisön Menestystarina*. Helsinki.
- Küçük, E. (2012). Finlandiya'da Türk-Tatar toplumu. *Uluslararası Türk ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8, 114-140.
- Nadirov, İ. (2005). Finlandiya Tatarları I. (Akt. M. Yasin Kaya). *Türk Dünyası Kültür Dergisi*, Ekim, 226, 22-26.
- Nadirov, İ. (2006). Finlandiya Tatarları IV. (Akt. M. Yasin Kaya). *Türk Dünyası Kültür Dergisi*, Ocak, 229, 28-31.

Extended Abstract

Through migrations from the mainland, different Tatar Diasporas appeared in some countries such as the USA, Japan, Australia, and Sweden. One of these countries is Finland, where the first Tatar merchants came from the Nijniy Novgorod province, Russia towards the end of the nineteenth century. The first merchant groups visited Finland temporarily when they find the opportunity after they had finished cultivating their fields in the summer. However, some of these merchants preferred to settle down in Finland, which had more promising commercial advantages. The Finland Tatar community today is the descendants of these merchants. The current population of the community is approximately six hundred. The biggest problem for the community today is aging and the decline of membership. Getting married to individuals out of the community is becoming more common. Low birth rates are another challenge for the community. The young individuals of the community are highly integrated into Finnish society as a result of their educational and occupational expectations. Today especially younger generations are under the heavy influence of the Finnish culture.

The community of Finland Tatars is known to have successfully integrated into the Finnish community meanwhile managing to preserve the language and culture. Especially after 1917 when the borders with Russia closed down the need to sustain the Tatar language and culture among the individuals of the community became a crucial matter, as they lost their contacts with their relatives whom they left behind in Russia. Until 1960s it was not possible for the Tatar community to reconstruct their connections with their relatives. Especially during this period, they developed close relations with Turkey. Some imams and teachers were assigned from Turkey to help the Finland Tatar community preserve its culture.

Apart from this, they took steps to sustain their culture in Finland. Within this perspective, some Tatar intellectuals in Finland published books, booklets, and journals on religious and national issues.

The most prolific and important of these intellectuals is Hasan Hamidulla. Born in 1900 in Yaņapar village in Russia, Hasan Hamidulla came to Finland with his father and started business in different cities such as Kemi, Oulu, and Helsinki. He came to Turkey in 1926 and lived here for one year. He came back to Finland in 1927. He owned an electricity and radio shop in Kemi until 1950. Then he moved to Helsinki where he managed an electronic device and radio shop.

As a merchant, Hasan Hamidulla had to travel a lot. He could speak Finnish, Swedish and Russian. He had learned Arabic during his education in his village. He made pilgrimage twice in his lifetime.

Although he was a very successful businessman Hasan Hamidulla's biggest ambition was publishing. Even when he was in Kemi, he had a self-owned simple printing machine in the basement of his radio shop. In 1943 he published two thousand copies of Koran with his wife Gülsüm and distributed them to the Muslim hostages in Finland and Germany. He also published the book titled *Yaņa İman Şartı Häm Bělëmlëklär* and distributed them to six thousand people. Moreover, he published many books and booklets written by him. One of his works is *Yaņapar Tarihë* in which he told the history of the village where he was born. His autobiographic work namely *Nik Alay? Yazuvçınıñ üz Tärçüme-i Halëndän 1-7. Finlandiyä Möselmanlarınıñ Tarih Materialları* is another important literary work which was published by him. In this work, he mentioned the social and cultural lives of Finland Tatars, as well. He published plays, collections of poems and proverbs, different journals, and booklets. His articles written in Finnish were published in the journal *Nyyrikki*.

Hasan Hamidulla mainly used the Misher dialect of the Tatar language in his works. However, as they had close contact with Turkey, the dialect of Finland Tatars was influenced by Turkish. Therefore, it is possible to see traces of the Turkish language in the publications of Hasan Hamidulla. The Finland Tatar community was also affected by the language reform in Turkey. Especially after 1940, the usage of the Latin alphabet in the works of Hasan Hamidulla increased. During the transition period, he used both Arabic and Latin script in his publications. As a result, his publications and literary works contributed to the preservation of the Tatar language and culture among the members of Finland Tatars.